

KÖZLEMÉNYEK

Néhány adalék Ludassy (Gans) Móric bécsi hírlapírói tevékenységéhez. *Die Debatte* 1864–1869. Gans Mórickenként született 1829-ben Komáromban, gimnáziumi tanulmányait itt végezte, majd Pesten tanult az egyetemen. Rövid ideig tanított, utána 1849. április 30-ától május 8-áig a rövid életű pesti *Esti Lapokat* szerkesztette, melyet Jókai adott ki párhuzamosan Debrecenben 1849. július 7-éig ugyanezen a címen megjelenő lapjával. A szabadságharc leverését követő amnesztia után Bécsben élt, alapítója volt a *Wiener Telegraph*nak, 1853-ban főszerkesztője lett a *Morgenpost*nak, 1858-ban a *Fortschritt*nek. Bécsi évei alatt két regényt is írt *Elisabeth Báthory oder Die Geheimnisse der Schachtizburg* (Wien, 1854), valamint *Die Töchter der Karpathen-Hexe* (Wien, 1854). 1860-ban a fennállásának második felében Kecskeméthy Aurél szerkesztette hivatalos *Sürgöny*nek (1860–1867) és a *Pester Lloyd*nak lett bécsi tudósítója. A *Sürgöny*, amelynek munkatársai között néhány 48-as forradalmár fiatal is volt, a megyerendszer ellen érvelt, és a Deák által meghirdetett „passzív rezisztencia” politikájával szemben aktív nemzeti politikát, a lehetőségek kihasználását támogatta.¹

Ludassy fontos műve a *Drei Jahre Verfassungsstreit*, mely Lipcsében névtelenül jelent meg 1865-ben; ebben elítélte az abszolutizmust, követelte az alkotmány helyreállítását, de a kiegyezést a konzervatív párt felfogása alapján remélte. 1864-ben alapította gróf Apponyi György és báró Sennyey Pál támogatásával a *Die Debatte* (1865-től 1868-ig a fölapba beolvadt *Wiener Lloyd*dal együtt, utána 1869-től 1878-ig *Tagespresse*) címen megjelenő napilapot Bécsben és Pesten a *Magyar Világot*, a *Debatte* „ikertestvérét”,² mely 1865. december 12-étől 1866. december 30-áig jelent meg Székely József szerkesztésében és szintén a kiegyezést előkészítő konzervatív lapok közé tartozott.

Ludassy az Andrássy-kormány alatt belügyminisztériumi osztálytanácsos lett. Ekkor Beust megbízásából a *Tagespressé*t szerkesztette, a 70-es években a berlini *Norddeutsche Zeitung*nak volt levelezője. Ludassy a szabadságharc bukását követő másfél évtizedben a bécsi sajtóban futott be karriert, s lett elismert és vagyonos ember mint konzervatív publicista és a magyar ókonzervatív nemeselek szócsové.³

1867-ben nemesi rangot és ludasi előnevet kapott az újságírás terén szerzett érdemeiért. Részt vett a *Borsszem Jankó* megalapításában, sőt a leendő munkatársakat is ő ismertette össze.⁴ Fordított és átdolgozott gyermekkönyveket angolból németre, ezek közül ma is ismertek Henry Fielding *Geschichte Tom Jones, eines Findlings* című regénye (Pesth, Heckenast, [1849–1853 között]) és Harriet

¹ BUZINKAY Géza, *Magyar hírlaptörténet*, Budapest, Corvina, 2008, 43.

² KATUS László, *A kiegyezést előkészítő konzervatív lapok = A magyar sajtó története* II/1, 1848–1867, Budapest, Akadémiai, 1985, 538.

³ KOSÁRY Domokos, *A fővárosi sajtó újjáéledése = A magyar sajtó története* II/1, 1848–1867, Budapest, Akadémiai, 1985, 260.

⁴ BUZINKAY Géza, *Borsszem Jankó és társai*, Magyar élcsepok és karikatúrák a XIX. század második felében, Budapest, Corvina, 1983, 36.

Beecher-Stowe *Onkel Tom's Hüttéje* (Pest, Heckenast [1850 körül]). Utolsó éveiben sokat fordított Vörösmartytól és Petőfitől, melyeket német lapok közöltek.⁵ Reichenauban halt meg 1885-ben.

A *Die Debatté*nek nagy szerepe volt a kiegyezés publicisztikai előkészítésében. A hetente hat-szor megjelenő és Richard Belcredi konzervatív államminiszter támogatását is élvező lap szinte minden számában tárgyalta magyar témákat.⁶ 1868-tól napi két kiadásban nyomták. A lap kiemelt témaként kezelte az osztrák alkotmány kérdését.⁷ A *Debatté*nek tulajdonosa és kiadója volt Ludassy, de a szerkesztést mások látták el (1865. február 28-áig Friedrich Stein, 1865. márciustól a pesti születésű Schnitzer Ignác /1839–1892/, 1866. március 17-étől a Bécsben élő magyar újságíró Chernel Ferenc /1823–1887/, 1867. január 21-étől újra Schnitzer, 1868. szeptember 15-étől 1869. január 10-éig M. E. Pilcz, 1869. január 11-étől August Ritter v. Stoffella d'Alta Rupe, /1836–1884/, de tartalmára valószínűleg befolyása lehetett.

Sőt, egy alkalommal bebizonyosodott, hogy Ludassy maga a szerzője egy fontos cikksorozatnak. 1865-ben Ludassy írta a Deák nevében megjelent három ún. „májusi” cikket, melyek Deák májusi programját tartalmzták, és amelyek május 7. és 9. között jelentek meg a *Debatté*ben. Az első írás címe a feltűnést elkerülendő *Zur Situation* volt és úgy kezdődött, mintha az írás másról származna: „Von verlässlicher Hand erhalten wir aus Pest einige Artikel”, ez a felelősség elhárítását célozta.⁸ A Deák és a magyar liberálisok álláspontjához közelálló vélemény szerint a kiegyezéssel kapcsolatos tárgyalások alapja a Pragmatica Sanctio. Írásában a továbbiakban bemutatta a lehetséges közös ügyek (közös büdzsé, külpolitika, hadügy és pénzügy) kérdéseit.⁹ A zárócikkben leszögezte a magyar álláspontot, mi az, amit nem akarnak, vagyis egy központi nagy parlamentet és hogy a tárgyalások csakis a nemzetek közti paritás alapján folyhatnak.¹⁰

A cikksorozatnak még voltak utóregzései. A szerkesztőség május 13-án a következőket közölte:

Die Situations-Artikel aus dem Deak'schen Lager, welche wir dieser Tage veröffentlichen, haben hier wie in Pest Aufsehen erregt. [...] Wir wollen dies nicht zu Ehren unseres Blattes, sondern zu Ehren der Ideen gesagt haben, welche in jenen Absätzen ausgesprochen worden. Es haben sich indessen hier wie in Pest auch Kreise gefunden, die redlich bemüht waren, in heimlicher Agitation wie in öffentlicher Rede die Bedeutung jener Artikel herabzudrücken.¹¹

Deák és Ludassy Móric pesti találkozásáról, mely a háromrészes cikksorozat megírását megelőzte, s arról, hogy Ludassy a szerzője az írásoknak, a május 24-ei vezércikkből tudhatunk meg többet:

Der Redakteur der 'Debatte', Hr. Ludasi, weilte zu Anfang dieses Monats in Pest, wo er Deak und mehrere andere Mitglieder der Adreßpartei besuchte. In der Konversation,

⁵ Életéhez lásd: SZINNYEI József, *Magyar írók élete és munkái*, 8, Budapest, Hornyánszky, 1902, 70–71. h.; KOMLÓS Aladár, *A magyar zsidóság irodalmi tevékenysége a XIX. században*, Budapest, Jeruzsálem, Múlt és Jövő, 2008, 91; BUZINKAY 2008, i. m. 35, 61.

⁶ PAUPIÉ, Kurt, *Handbuch der österreichischen Pressegeschichte*, Wien, Stuttgart, Braumüller, 1960, Bd. I, 129–130.

⁷ A *Die Debatté*ről részletesen: RÓZSA, Maria, *Presse und Buch: Österreichisch-ungarische Berührungspunkte in gedruckten Quellen des 19. Jahrhunderts*, Herne, Gabriele Schäfer Verlag, 2015, 174–215 (Studien zur Literaturwissenschaft, Bd. 10).

⁸ *Zur Situation* = *Die Debatte*, Nr. 125, 7. Mai 1865, 1.

⁹ *Zur Situation II.* = *Die Debatte*, Nr. 126, 8. Mai 1865, 1.

¹⁰ *Zur Situation* (Schluß) III. = *Die Debatte*, Nr. 127, 9. Mai 1865, 1.

¹¹ *Wien 12. Mai* = *Die Debatte*, Nr. 131, 13. Mai 1865, 1.

welche hauptsächlich die öffentlichen Angelegenheiten des Reiches und Ungarns betraf, haben Deák sowohl als seine Parteigenossen, welche Hr. Ludasi besuchte, auf die Fragen des Letzteren aufrichtig und ohne alle Zurückhaltung ihre individuellen Meinungen über die obschwebenden wesentlicheren Angelegenheiten ausgesprochen, denn wir haben weder Lust noch Grund, geheim zu thun und Hehl aus unseren politischen Ueberzeugungen zu machen. Diese Ansichten boten bloß eine Skizze dessen, was zu thun sei. Hr. Ludasi hat das Wesentliche derselben richtig aufgefaßt und in den Nummern 125, 126 und 127 der 'Debatte' treu wiedergegeben. Er hat diese Ansichten auch nicht als Partei-Programm bezeichnet, sondern der Wirklichkeit gemäß sie hingestellt als das, was er im hiesigen Lager der Liberalen vernommen hat.¹²

Deák programját nem a hozzá közelálló *Pesti Napló*ban, hanem a konzervatív *Debatté*ban fejtette ki, s ezt a bécsi lapok többsége (*Die Presse*, *Fremdenblatt*, *Botschafter*) pozitívan fogadta, a *Pesti Napló* pusztán további értelmezését adta Deák programjának, s leszögezte az *Ostdeutsche Post* című német lap írására adott válaszában, hogy a májusi levelek nem a felirati párt programját képviselik, s mivel a párt az 1861-es országgyűlés óta nem gyűlt össze, pártprogramról szó sem lehet. Tudósított emellett Ludassy és Deák május eleji pesti találkozásáról, ily módon ezek az írások a Deákkal folytatott beszélgetések lényegét foglalják össze, de mivel a pesti rendőrség nem engedte a cikk közlését, ezért nem a *Pesti Napló* hozta le azt.¹³

A vélemények abban megegyeztek, hogy Schmerlinggel nem lehet megoldani az alkotmányozási kérdést, akit az uralkodó végül 1865. július 27-én felmentett államminiszteri tisztéből. A kiegyezésről a *Debatte* polemizált a bécsi liberális lapokkal, a *Die Presse*vel és a *Neue Freie Presse*vel. A *Debatte* támogatta Deáknak és Eötvösnek a kiegyezéssel kapcsolatos államjogi elképzeléseit.

Az újra összehívott országgyűlést maga az uralkodó nyitotta meg magyar nyelvű beszéddel Pesten, 1865. december 14-én. A porosz-osztrák háborút végleg eldöntő königgrázi vereség és az 1866. augusztus 23-án megkötött prágai béke után Ferenc József a magyarokkal való megegyezésre alkalmasabb Ferdinand Beustöt nevezte ki külügyminiszternek, majd novemberre összehívta a magyar országgyűlést. A magyar országgyűlés küldöttsége 1867. január folyamán Bécsben tárgyalta a kiegyezés feltételeiről. A *Die Debatte* rendszeresen tudósított a tárgyalásokról.

¹² *Eine Erklärung des „Naplo“ = Die Debatte*, Nr. 142, 24. Mai 1865, S. 1; lásd ehhez még: KATUS 1985, i. m. 538.

¹³ BUZINKAY Géza, *A kiegyezés felé = A magyar sajtó története* II/1, 1848–1867, Budapest, Akadémiai, 1985, 582.

A hangulatot jól jellemzi az alábbi idézet:

Mit rascher Entschlossenheit, die Zeugniß ablegt für reifes politisches Verständniß und für gebührende Würdigung der Situation, hat die ungarische Regierung die ersten Schritte zur Erfüllung der ihr zu Theil gewordenen schwierigen Aufgabe gemacht und der ungarische Reichstag hat mit nicht genug anzuerkennender patriotischer Bereitwilligkeit die Regierung bei ihren ersten eingreifenden Maßnahmen unterstützt. Der Eifer und die gehobene Stimmung, mit welcher der Reichstag den Vorlagen der Regierung bezüglich der Forterhebung der Steuern und der Rekrutenbewilligung seine Zustimmung erteilte, müssen selbst den größten Zweiflern zur Genüge bewiesen haben, daß Ungarn, wenn es hoffen darf in den Vollbesitz seiner Rechte zu gelangen, fest entschlossen ist, dem Reiche zu geben, was des Reiches ist, und daß es ihm darum zu thun sei, endgiltig die Differenzen zu beseitigen, die, nicht zum Vortheile des Reiches, so lange zwischen den beiden Hälften des Reiches bestanden haben. [...] Daß aber die jetzige ungarische Regierung aufrichtig bemüht ist, berechtigten Wünschen und Anforderungen entgegenzukommen, Wünschen, deren Erfüllung das große Werk der Reorganisation erleichtern muß, geht am besten aus der dem Reichstage gemachten Vorlage bezüglich der Regelung der Munizipien hervor.¹⁴

¹⁴ Eine ungarische Frage = Die Debatte, Nr. 64, 6. März 1867, 1.

A *Die Presse* támadásaival szemben, melyek azt hangsúlyozták, hogy Magyarország gazdaságilag és kulturálisan mennyire elmaradt, a *Debatte* megvédte azt és leszögezte, Ausztria sem tudna Magyarország nélkül létezni, s a két országnak egymást kölcsönösen kell segítenie.

Wir klagten und klagen oft und mit Recht, daß wir viel und in mannigfachster Weise ungerecht bedrückt worden sind, doch haben wir niemals behauptet, daß die Völker jenseits der Leitha nicht dieselben ungerechten Lasten zu tragen hätten. [...] Niemandem fällt es in Ungarn ein, hierfür die Völker in den Erblanden verantwortlich zu machen, oder diese deßhalb in irgend einer Weise verkürzen zu wollen. [...] Wir sind überzeugt, daß man drüben nicht mehr von uns verlangen werde, als wir zu leisten vermögen...¹⁵

1867. június 8-án, a koronázás napján a *Debatte* is ünnepélyes hangnemben tudósított:

Der apostolische König ist gekrönt, – die Verfassung Ungarns ist beschworen und das Gesetz über die gemeinsamen Angelegenheiten des Reiches und deren Behandlung hat die allerh. Sanktion erhalten. Das Werk des Ausgleiches, soweit dasselbe Ungarn betrifft, ist somit vollendet.¹⁶

A koronázás államjogi eseményét ily módon foglalta össze a lap:

Es ist somit in der That Großes in verhältnißmäßig kurzer Zeit geleistet worden und die Fundamente zur definitiven Reorganisation des Reiches sind in einer kürzeren Frist gelegt worden, als der Absolutismus brauchte, um ein Wasserrechtsgesetz zu Stande zu bringen, und der Scheinkonstitutionalismus nöthig hatte, eine Paßordnung ins Leben zu rufen.¹⁷

A kiegyezés megkötését követő gazdasági megállapodásokról is részletesen tudósított az év hátralévő részében a *Debatte*. Bár a lap, amely címében a vita, a vélemények ütköztetésére, a véleménykülönbségek megvitatására – persze leginkább a parlamenten belül – utalt, 1869 szeptemberéig létezett és tudósított a magyar konzervatívok orgánusaként a bécsi birodalmi tanácsban és a magyar országgyűlésben folyó törvényalkotásról, valamint a Monarchia más nemzetiségeinek kiegyezési törekvéseiről. Lényegében a kiegyezésig bírt létjogosultsággal. A *Debatte* nem pusztán parlamenti tudósító volt, jelentősége abban áll, hogy német nyelvű orgánunként Ausztriában véleményformáló erővel is rendelkezett, és mindig a magyar érdekeket képviselte.

RÓZSA MÁRIA

¹⁵ *Ungarische Volkswirtschaft* = *Die Debatte*, Nr. 147, 30. Mai 1867, 1.

¹⁶ *Am Tage der Krönung* = *Die Debatte*, Nr. 156, 5. Juni 1867, 1.

¹⁷ *Wien, 14. Juni* = *Die Debatte*, Nr. 162, 15. Juni 1867, 1.